

Blessum: het dorp rond de kerk

Lyts mar leaflik

Er zijn van die plaatsjes, die aan het einde van een doodlopende weg liggen. In Friesland zijn ze er (gelukkig) ook nog. Ik noem een paar: Hidaard in Hennaarderadeel, Lutkewierum in dezelfde gemeente en *Blessum* in Menaldumadeel. Er zijn meer, maar daar gaat het ditmaal niet om. 'Alleen naar Edens' (ook zo'n lilliput-dorpje), 'alleen naar Lutkewierum', zo staat het op de wegwijzer, zo word je aangezet om die weg op te gaan en aan het eindpunt de rust aan te treffen die, zo ooit, daar te vinden moet zijn en die de mens zo broodnodig heeft. De huizen en boerderijen horen bij de kerk, die al vele eeuwen lang de wegwijzer voor de dorpsbewoners is geweest. Eeuwen, zei ik. Laat dit woord eens heel diep in u doordringen: honderden jaren...

Blessum komt al in de 13e eeuw voor. Toen heette het dorp *Blesingum*, samenstelling van een persoonsnaam en een um-uitgang, een zeer oud achtervoegsel, waarschijnlijk 'heem' betekenend. Vele malen komt dit *um* als tweede deel van de samenstelling in deze streken voor; u moest de Encyclopedie van Friesland er eens op naslaan, dan wordt u gewaar hoeveel dorpen in dit gedeelte van Friesland, waar eens de Middellzee zich uitstrekte, op *um* uitgaan. Ik noem van Blessum uitgaande naar het zuiden: Boksum, Jellum, Weidum, Mantgum, Oosterwierum, Bozum, alle in Westergo gelegen; en van Britsum uitgaande: Cornjum, Jelsum, Huizum, Goutum, Techum, Wirdum, Roordahuizum, alle in Oostergo gelegen. Het is niet toevallig dat vele naamkundigen bij de um-uitgang aan een terp denken, zoals ook bij de uitgang *werd*.

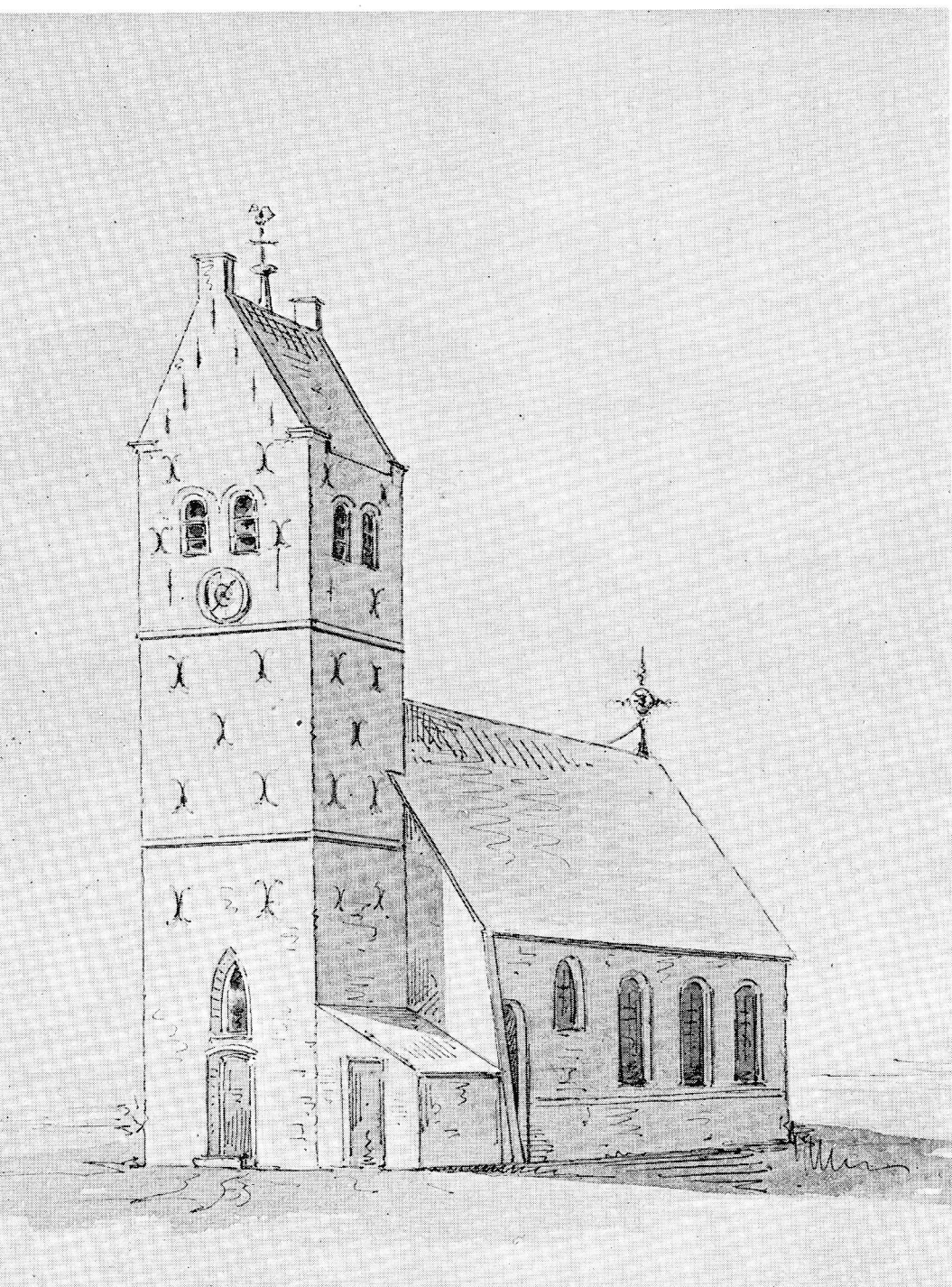
In het standaardwerk van P. C. J. A. Boeles: 'Friesland tot de elfde eeuw', wordt een vondst uit Blessumer grond vermeld en afgebeeld die er op wijst, dat omstreeks de 9e eeuw reeds bewoning aanwezig was. Het betreft de vondst van een pinkring van goud, met als gravure een afbeelding van het Lam Gods. Een en ander wijst op de tijd van christianisering van deze streek.

De vroegere states

Het centrum van het dorp is de kerk met toren. De dorps hoofdeling woonde doorgaans dicht bij de kerk. Hier in Blessum treft men aan de oost- en zuidzijde der kerk de stinzen of herenhuizen van de Ringia's en de Wissema's aan. Ze konden uiteraard niet tegelijkertijd de hoofdeling leveren. In de kerk toren ligt een rode steen met een randschrift in gotische minuskels uit 1478: 'Int. iaer . ons . Heren MCCCC (LX) XVIII . do . sterf . Doca (Duca?) . Rynghe . op . ons Lieue . Vroue - Lichtmis . Dach . Bit voer de . ziel'.

Volgens het 'Stamboek van de Friesche adel' is deze Doeke de stamvader van het geslacht Ringia.

De laatste Ringia, ook Rinia genaamd, treft men aan omstreeks 1570. Het slot van deze familie stond in de nabijheid van de kerk. De state is later door een boerderij vervangen (1832). Overblijfselen uit later tijd zijn de oprit of laan van de kerk naar de boerderij en een paar hardstenen hekpijlers (fr. homeijepaellen). De bekroning van dit schamele restant vormt een siervaas, die gedateerd kan worden op $\pm$ 1700 en dringend om restauratie vraagt. Een van de hekpijlers staat nog overeind, de andere ligt al tij-

1. Aanzicht van de kerk uit het zuidwesten vóór 1878. Pentekening in archief Rijksdienst voor de Monumentenzorg, waarschijnlijk van de hand van A. Mulder.

den, zeg maar gerust 'jaren', tegen de grond.

Een tweede slot was Wis(se)ma state, ook Fockinga geheten, aan de Boksumervaart. In 1809 is de overgebleven poort afgebroken. De 'plantage' was toen ook nog aanwezig. Een steen in de kerk herinnert ons aan dit slot: 'Ao . 1624 de 10 Octobr sterf den E. Eerentfesten Jan van Wissema . A^o . 1616 . De . 18 . Juli . sterf die . eerbare . en devchdtsame . Juff . Lisk . van Eeninga die Huisfrou van Jan van Wissema'. De wapens zijn in de dagen van de 'blazoenstorm' uitgebikt (1795), op last van de 'regeering' van Menaldumadeel. Al de wapens in de kerken van het 'district' hangende, moesten vóór 1 sept. 1795 verdwenen zijn. Aldus een advertentie in de toenmalige Leeuwarder Courant.

De slag bij Boxum (1586)

Van belang is ook de herinnering aan de slag bij Boxum. Zij bestaat uit een eikehouten bord met een latijnse tekst; de heer D. J. van der Meer¹⁾ te Roor-dahuizum gaf een ned. vertaling in zijn 'Grafschriften van Menaldumadeel':

'Na driemaal vijfhonderd en na achttien jaren en daarna nog zes, op de dag van St. Antonius (Abt. 17 Jan) bij het opgaan der zon, zagen wij te Boxum vijandige legers met lansen staan en de nederige vaandels van het voetvolk; wij zagen de Friezen in de avondkampementen samenstromen. Janus, met zijn dubbele gezicht (toespeling op het feit dat de slag in januari plaatshad?) werd er door verschrikt. Eindelijk viel door het aantal ruiters de overwinning ten deel aan de velen, die onder een Parmesaans aanvoerder (toespeling op de hertog van Parma; bedoeld is: Tassis) woest streden. Het heet, dat er 1000 man sneuvelden. Te Blessum zijn 120 lijen begraven. Maar niet alle scharen voetvolk kwamen om; er waren er, voor wie deze gewijde toren een redding was. Het gedenkteken, dat Wisma (= Jan van Wissema) na de Spaanse slachting tot stand bracht, vernieuwt thans Epeus van Glinstra. Moge deze lofspraak op die

man blijven schitteren; moge zijn nageslacht in kracht toenemen en moge dit heilig huis van Christus bloeien. In het jaar 1657.'

In de kerk van Boxum, eveneens aan een vrouwelijke patroonheilige gewijd, nl. Sinte Margariete, hangt ook een gedenk-bord aan deze slag, waarbij de Staatse troepen onder Steyn Maltisten werden verslagen door Spaanse troepen uit Steenwijk onder Juan Baptiste de Tassis.

Pastors, schoolmeesters en boeren

De bevolking van Blessum is agrarisch, toen en nu. Je merkt het aan de beschrijvingen, die uit de 16e eeuw en later dateren. Ik moge enige toelichting op deze bewering verstrekken. Als eerste bron, reeds uit het eerste kwart van de 16e eeuw, noem ik 'De Aanbreng der Vijf Deelen' van 1511 en 1514, bewerkt door dr. J. C. Tjessinga. Ongeveer 13 boerderijen zullen er toen geweest zijn. Als eerste 'boer' wordt genoemd 'Heer Hobbo, pastoor'. Zijn posses (bezit) bestaat uit 2 pondematen terpland, 32 pm. fennen, 36 pm. meden op 'Blessume meden', 7 pm. 9 eynsen (= $\frac{3}{4}$ pm.) nye-lant, 1 pm. leechlant, 3 pm. reidlant. Dit complex landerijen vormt te zamen de pastoralia. Met elkaar vormt het een flinke boerderij, die echter niet geheel aan de pastoor is toevertrouwd. Waarschijnlijk zal pastoor enkele pondematen aan een Blessumer boer onderverhuurd hebben. De tweede boer, in volgorde van het register, is Haerincx Doeckaz, 'heerscip'. Heerscip is een ander woord voor hoofdeling. De lezer zal al begrepen hebben dat Haring Doekez een Ringia is.

In heel de beschrijving van Blessum wordt de tweede geestelijke, die doorgaans mede de eredienst verrichtte, niet genoemd. Misschien is het heer Wcko, die 7 florenen 20 st. uit de boerderij, waar Jan Claesz. huurder van is, geniet. Hoe dan ook, andere bronnen vermelden duidelijk een vikaris (bijv. 'Oudheden en Gestichten' II, 258). 'Het vikariaat bracht 90 goudguldens op. De kerk 110 g.g.' Voegt men daar de opkomsten van de patroon (patronalia) bij, dan is het

niet te boud gezegd dat de kerk in de 16e eeuw volledig functioneerde. Opvallend voor Blessum is het feit dat er toen zoveel landeigenaars gevonden werden, en dan niet eens zoveel eigenaars uit Blessum zelf. Het zijn bijv. Hessel Martena, Bennert Abbinga, Gerlof Donia, Sicko Graetinge enz.

In 1543 wordt in het zgn. Beneficiaalboek van de meeste dorpen in Friesland een inventaris afgedrukt, die het kerkelijk bezit betreft. De eigendommen, die rechtstreeks aan de patroon behoren, zijn 11³/₂ pm. fenland en $\pm$ 25 pm. miedland. Het 'leechlant' ligt in de Blessumer 'meenschaer' en meet 7 pm. Het totale aantal patronalia bedraagt zo'n 60 pm., die met elkaar de kerk wel konden onderhouden.

Het lijstje pastoralia van 1543 (de aangever is pastoor Wybrand Reynesz.) ziet er als volgt uit:

1. een fenne met $\frac{1}{2}$ pm. en een huisstede, te zamen 32 pm. Een zuidelijke naastleger van dit complex is 'de Heer wech, daer men vaert van Blessum toe Leewaerden'.
2. 18 pm. miedland, de Bolswardervaart ten westen, de Blessumer meenschaer ten zuiden.
3. 12 pm. miedland ten noorden en ten noordoosten de meenschaer.
4. 8 pm. miedland op 't meenschaer.
5. 7 $\frac{1}{2}$ pm. miedland op 'Deynums meenschaer'.
6. 1 $\frac{1}{2}$ pm. miedland op een kamp bij *Cardehuys* (deze naam bestaat nog; de boerderij komt ook voor in het bekende boek van Ulbe van Houten: 'De sûnde van Haitse Holwerda' en heet aldaar Baerda-Hûs).

Totaal $\pm$ 89 pm., die echter niet allemaal door de pastoor gebruikt werden. Slechts 16 pm. gebruikt hij zelf en de rest is verhuurd 'bij koegangen ende scheringen ende anders' voor 85 $\frac{1}{2}$ caroligulden. Rest nog 2 pm., die niet bij de pastorie horen, maar belast zijn met de

reparatie van een huis. De huur bedraagt 24 st. per pm. Verder volgen nog pachten, aan de pastoor te betalen, o.a. een hoorntjes gulden uit 'Fenstere guedt' (= Fenstrastate).

Tenslotte zij vermeld dat de schoolmeester 6 pm. land van de kerk gebruikte, dat een geschatte huurwaarde van 6 floreen had. Hoogstwaarschijnlijk zal 'master' zo door de week buiten de schooluren op zijn land gewerkt hebben en de pastoor op zijn 16 pm. Geestelijken uit de 16e eeuw zijn Wybrand Reynersz. (hij bracht de bezittingen van de pastorie aan) en pastoor Heer Adrianus met als vikaris Heer Krispijn. De laatste pastoor ging in 1580 in ballingschap en stierf daar in 1583.

Ik zei het reeds, de bewoners van Blessum waren agrariërs, pur sang. Was nog niet eens zo lang geleden ieder huis van het dorp niet een kleine boerderij? Het waren 'koumelkers', die in het achterste gedeelte van hun woning koestallen hadden aangebracht.

Met het noemen van de inhoud van het zgn. Quotisatie register van 1749 ga ik eindigen.

Er leefden toen: Eén ontvanger, 8 be-goedigt, 'Here Altema op Ringia, fiat in certie personeel' ('laat er zekerheid komen van het personeel'). Hij werd voor 287,15 Car. guldens aangeslagen, een enorm bedrag voor die tijd. Welgestelden woonden er 2, arbeiders 8, 'wel in staat' 2, arm 2, boer 6, gemeen 1. In 1749 woonden er 79 personen boven en 27 personen onder de 12 jaar.

Resumerend mag men stellen, dat de sociale toestand der bevolking niet slecht was. Uit dezelfde mensen was de kerkelijke gemeente samengesteld.

Boeren vormden door de eeuwen heen de hoofdgroep in Blessum. Zal dit ook in de toekomst het geval zijn? De landen zijn vruchtbaar en geven goed beschoot. Naast de edellui en patriciërs is in deze eeuw een groep komen opdagen, die de schoonheid en de (betrekkelijke) rust van Blessum heeft ontdekt.

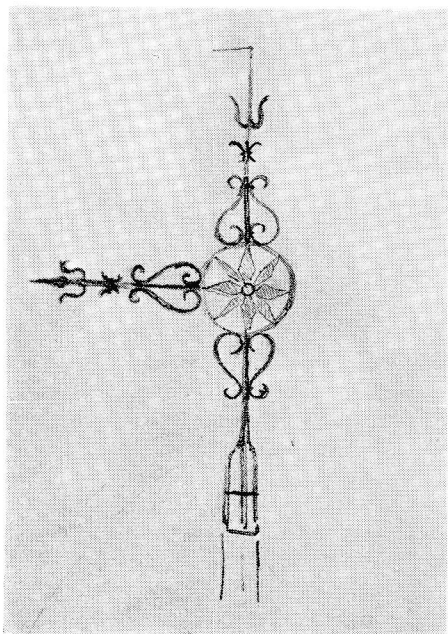
Bouwgeschiedenis van de kerk te Blessum

In het hoofdstuk Oude Bouwkunst van de in 1972 verschenen Skiednis fan Menameradiel ²⁾ bespraken we de kerk van Blessum te midden van de andere kerkgebouwen van deze grietenij van Westergo.

Sindsdien is de kerk overgegaan aan de Stichting en heeft een nader onderzoek plaatsgehad, waardoor enige details aan het licht gekomen zijn die betekenis hebben voor de individuele bouwgeschiedenis van dit afgelegen kerkje.

Vergeleken met de andere oude kerken van Menaldumadeel is die te Blessum klein, en zij behoort niet tot de oudste

2. Gesmeed kruis dat voorheen op het dak van de kerk stond. Schets van A. Mulder in 1878.

van de streek. Er is geen tufsteen aan verwerkt en het driesijdig gesloten koor en de spitsbogige vensters geven aan, dat het gebouw in de gotische periode is ontstaan. De kleine vensters zijn echter nog flauw spitsbogig, de steunberen, voor zover origineel, ondiep, waaruit we mogen concluderen dat het kerkje zoals het er nu staat uit de vroeggotische tijd, dat wil zeggen de 13e eeuw dateert.

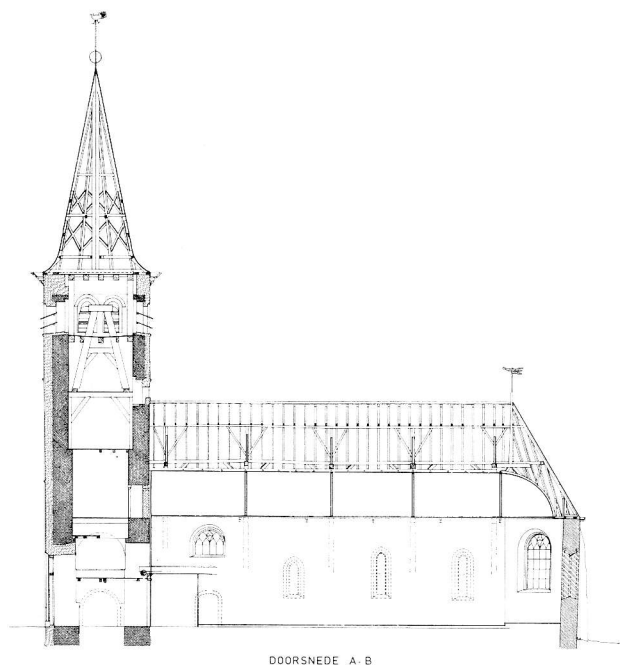
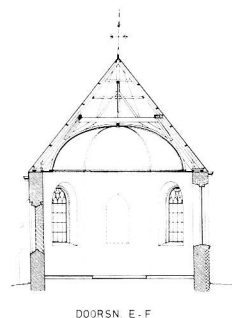
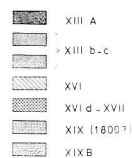
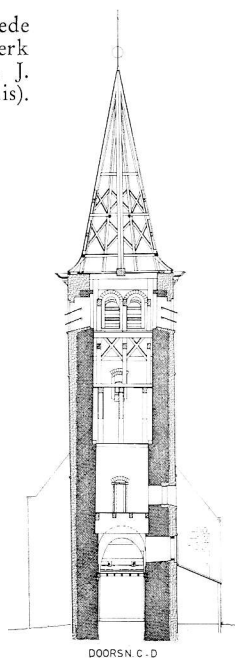
Hoewel de toren er 19e-eeuws uitziet, is de oude toren inwendig behouden: in 1879 werd hij slechts ommanteld en van een spits voorzien ter vervanging van een zadeldak. De oude toestand is weergegeven op een schetsje, dat zich in de collectie van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg bevindt (afb. 1). Met zijn door lijsten gescheiden geledingen en het zadeldak was de toren karakteristiek voor de kleinere dorpskerk in Friesland.

Datering van het gebouw vergeleken met schriftelijke gegevens

Wanneer we het muurwerk van de kerk en van het inwendige van de toren nader bekijken, blijken vooral de toren en het schip uit opnieuw gebruikt materiaal te bestaan. Aan het koor is het metselwerk regelmatig en heeft men getracht het systeem van een rij strekken, afgewisseld door een laag kopse stenen vol te houden. Toch is het muurwerk ook daar nog onregelmatig geworden doordat men kennelijk met afbraakmateriaal heeft moeten werken.

Wij gaan hier met nadruk op in, omdat er schriftelijke gegevens bestaan waaruit men heeft willen opmaken, dat de kerk van Blessum eerst in de 15e eeuw ontstaan zou zijn. Het gaat om lijsten van

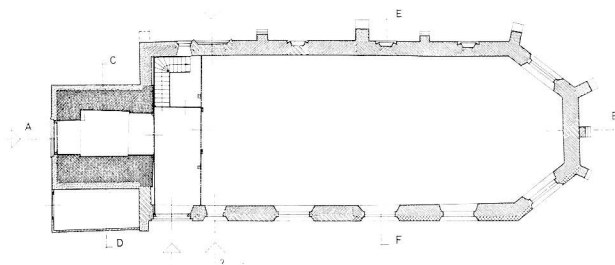
3. Dwarsdoorsnede
van de kerk
(tekening W. J.
Berghuis).

4. Lengtedoorsnede
van de kerk (teke-
ning W. J. Berghuis).

5. Plattegrond
(tekening
W. J. Berghuis).

kerken die aan het Bisdom Utrecht, waaronder zij ressorteerden, belasting moesten opbrengen. De oudste lijst wordt op goede gronden in het derde kwart van de 13de eeuw gedateerd ³⁾, en de plaatsnaam Blessum komt daarin niet voor. Eerst in de 15e-eeuwse lijsten wordt Blessum genoemd.

We zagen reeds dat het muurwerk vroeggotische details vertoont, die op zijn laatst eind 13e eeuw hier gebruikt zijn. Wij kunnen daarom niet aannemen dat te Blessum pas in de 15e eeuw voor het eerst een kerk gebouwd werd. Bovendien werd de vroeggotische kerk uit afbraaksteen opgetrokken, zodat er reeds eerder hier een stenen kerkgebouw gestaan moet hebben, tenzij men de geforceerde voorstelling verkiest, dat op een veel oudere bewoonde terp pas eind 13e eeuw een kerk gebouwd zou zijn van afbraakmateriaal van een ander, niet kerkelijk gebouw. Blijven de mogelijkheden dat het eerste kerkje een kapel was die niet belastingplichtig was, of dat Blessum overgeslagen is bij de boeking in 1250-'75.

In ieder geval blijkt hieruit weer eens, dat de gebouwen veelal andere fasen doorgemaakt hebben dan uit de schriftelijke gegevens in eerste instantie geconcludeerd mag worden.

Verbouwing van 1879

Het kerkarchief gaat niet verder terug dan midden 19e eeuw en bevat onder meer het bestek van het ommantelen van de toren in 1879. Op het gemeentehuis berusten nog processen-verbaal van vergaderingen van floreenplichtigen uit de periode van 1819-1870 ⁴⁾, doch daarin is niets vermeld over de besteding van de toegestane gelden.

In het dorpsblad Klaver Trije van 6 augustus 1973 gaf de familie Kooiman reeds een overzicht van de stukken in het kerkelijk archief ⁵⁾ en wij zien dat de toren in 1867 nog hersteld werd, waarna twaalf jaar later echter weer gebreken optraden, die tot het besluit voerden het zadeldak en de topgevels af te breken, de gehele toren te ommantelen en met een naaldspits te bekronen.

Het bestek dat door de timmerman A. Nieuwland te Deinum gemaakt is, noemt o.a. als afmeting van de toren 'Aan de zuid- en noordkant 4.50 en over de west- en oostkant 4.30 bij een hoogte van het vierkant van pm. 16 meter'. De fundamenteen moeten twee steen verzwaaard worden, 'te metselen in basterd tras van minste roode drieling'. In de tekst van het bestek houdt men het aanvankelijk nog op de topgevels, die aan de west- en oostkant bekleed zullen worden met één

6. De oost- en noordzijde.

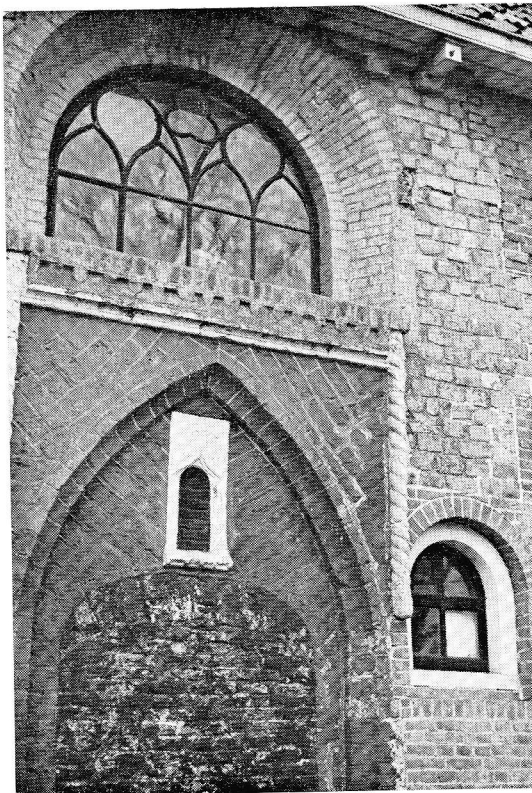
steen: 'nieuwe beerlagen op te zetten en voldoende nieuwe tempeltjes'. Pas in het aanhangsel spreekt men van een lijstgoot om het vierkant en 'eindelijk het maken en stellen eener nieuwe spits hoog 9 meter', waarvan de constructie in het bestek nader omschreven wordt.

Architect Adolph Mulder van de toen nog maar kort bestaande afdeling Rijksadviseurs voor de Monumenten, ressorterend onder het Departement van Binnenlandse Zaken werd erin gekend en hij maakte van de toestand voor de wijziging opmetingen en tekeningen⁶⁾, waardoor we ons een voorstelling kunnen vormen van de zadeldaktoren. De tekening van Mulder is afgebeeld in de Skiednis fan Menameradiel. Een pentekening in het archief van de Rijksdienst is waarschijnlijk eveneens van zijn hand (afb. 1).

Toren

Inmiddels is in het kader van de nauwkeurige bestudering van de Friese bouwkunst de toren nu ook inwendig doorgemeten en wij geven het resultaat hierbij in tekening weer. Het blijkt dat de toren aanvankelijk over de benedenverdieping overwelfd was, wat een kenmerk is van vroege torens. In de loop der laatste jaren zijn er steeds meer sporen van dergelijke laag aangebrachte gewelven in torens aan het licht gekomen, waarbij wel in het oog gehouden moet worden dat het terrein in de loop van de eeuwen verhoogd is. De overwelfde benedenverdieping was dus manshoog. Binnen de grenzen van Menaldumadeel kennen wij geen overige voorbeelden; wel is de toren van Bozum verwant en in Oostergo die van Engwierum, Hantumhuizen en Oostrum.

In de hooggotische tijd, tweede helft 15e-16e eeuw, zoekt men rijziger ruimten en worden de gewelven hoger aangebracht, terwijl veelal ook een verbindingsboog gemaakt wordt tussen torenruimte en schip. Van de westzijde krijgt de hoge ruimte licht door een venster. De nabije grote torens van Dronrijp en Deinum zijn op deze wijze gebouwd. De pa-

7. Het laatgotische poortje in de noordmuur. Boven de gedichte ingang een beeldnisje.

rochianen van Blessum hebben hun oude toren ook in die geest gewijzigd. Er kwam een hoge verbindingsboog in de oostelijke torenwand, aan de westzijde kwam een venster en de ruimte werd blijkens nog aanwezige sporen in de binnenmuren door een hoger in de muren rustend gewelf overkluisd. Merkwaardig is dat de hoogopgaande boog tussen toren en schip te Blessum niet is ingekapt en rondbogig is. Waarschijnlijk was er ten tijde van de eerste lage overwelfing reeds een boog waardoor men van de ruimte boven het lage gewelf in het schip kon zien.

In de torenhal en de verbindingsboog met de kerkruimte is nog weer later over de halve diepte van de toren een vloer gelegd op balken, die met gesne-

den gotische motieven versierd zijn. Iets dergelijks vond men in de toren van Jorwerd. Wij vermoeden dat hier de balg van een orgel en misschien de toegang tot het oudste orgel een plaats gevonden heeft.

Boven in de toren is een dubbele klokkestoel getimmerd, waarin de vrij kleine klok hangt, die de oorlog overleefd heeft omdat hij wegens zijn vorm in de 13e-14e eeuw gedateerd moet worden. Helaas draagt de klok geen enkel opschrift. Mogelijk is het de eerste klok die na de voltooiing van de toren naar boven gehesen werd.

Schip en koor

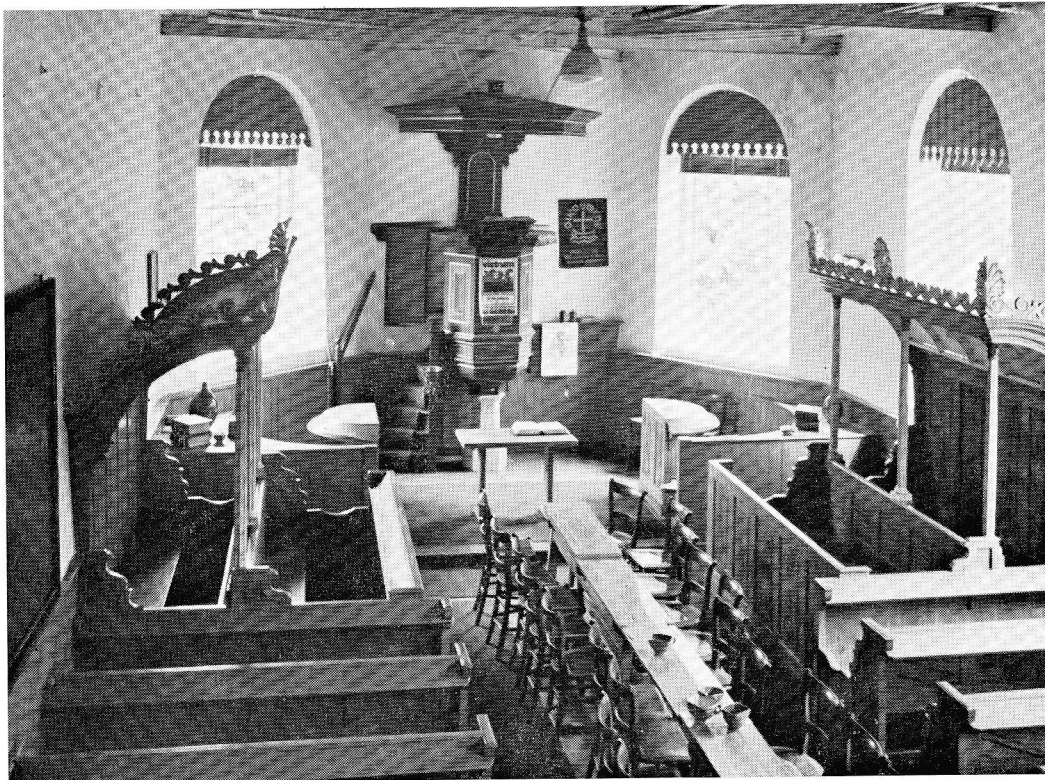
De noord- en oostzijde van schip en koor, die in mindere mate dan de west- en zuidzijde van verwerking te lijden hebben gehad, zijn nog vrij gaaf in de oudste toestand bewaard. Doordat de vensters vroeg gedicht zijn, hebben zij de oude vorm behouden. Het muurwerk lijkt in één periode gebouwd te zijn. De opmeting wijst echter uit dat het muurwerk over een lengte van 7 meter van de koorsluiting uit gerekend, naar buiten is uitgeweken terwijl dit aan het westelijke gedeelte niet het geval is. Hoewel dus, naar de venstervorm te oordelen, de noordzijde in één periode gebouwd is, moet er een onderbreking geweest zijn, waarna de verzakking gecorrigeerd is. Later is een steunbeer gebouwd op de plaats waar de verzakking zichtbaar was.

De vensters vertonen dagkanten, gemetseld uit grote stenen in de richting van de dagkant, zodat een diep schaduwgevend profiel ontstaat aan de buitenzijde. Aan het meest westelijke venster loopt dit profiel langs de vensterkop om; aan de beide andere is het langs de top van de vensters verstoord en in een vlakke sprong gewijzigd. Mogelijk is het oostelijke gedeelte eens overwelfd geweest en konden na instorting van het gewelf de vensters iets verhoogd worden.

Merkwaardigerwijs is in de kap ook een scheiding op te merken boven de voeg in het muurwerk, die de verzakking corri-

geert. Het houtwerk van het oostelijk gedeelte van de kap is eens geveerd geweest, zodat men zou kunnen aannemen dat na instorting van een gewelf de kap over dat gedeelte een tijdlang in het zicht is geweest. In de dammen tussen de vensters zijn de sporen waar te nemen van muurstijlen onder de nog bestaande spanten en ribben van het tongewelf. De ijzeren trekstangen, die de trekbalen vervangen, staan op willekeurige plaatsen.

In de laatgotische tijd, eerste helft 16e eeuw, moet het de parochie Blessum goed gegaan zijn ⁷⁾, te oordelen naar de verfraaiing van de kerk in de vorm van een met veel zorg gedetailleerde ingang, die aan de noordzijde in gedichte vorm nog aanwezig is. Rond de spitsboog van de ingang is een veld gemetseld, waarvan de voegen met de boog meelopen. Langs de zijden van de ingang lopen schroefvormige colonnetten, uit baksteen samengesteld en onder de bovenlijst ziet men nog een serie schildvormige ornamentjes. Mulder tekende bovendien nog de details van het nisje dat in het boogveld boven de deur staat en waarin vóór het bakken, in de klei ranken en blaadjes zijn geboetseerd. Waarschijnlijk stond in de nis een beeld van de H.Maagd, aan wie de kerk gewijd was. Mogelijk zijn bij die verbouwing aan de zuidzijde reeds grotere vensters aangebracht, die later nogmaals vergroot werden tot de vorm waarin wij ze nu kennen. De oostelijke helft van de zuidgevel is bemetseld met rode steen, waaruit ook de twee grote vensters bestaan, met uitzondering van de rondbogige koppen. Dit muurwerk ziet er 17e-eeuws uit; mogelijk gaat het om een herstel na oorlogsschade tijdens de slag bij Boxum. De koppen van de vensters zijn blijkens de structuur van het metselwerk in de 19e eeuw aangebracht, gelijk met de beide westelijke vensters aan deze zijde en de beide koorsluitingsvensters. Zij zijn alle gevuld met een gietijzeren harnas van zestien ruiten, waarboven een neogotische indeling van de halfronde sluiting. Het is jam-

8. Interieur naar het oosten met 19de-eeuws meubilair. In het middenpad staat de avondmaalstafel opgesteld. Op de voorkant van de preekstoel een affiche over Vietnam. Links en rechts een overhuifde herenbank.

mer dat de rekeningen geen uitsluitend geven over deze ingrijpende verandering, die omstreeks 1860 zal hebben plaatsgevonden.

Ouder komt ons een wijziging voor rond het laaggeplaatste venster naast de ingang. Het gedeelte metselwerk van gele steen staat juist tegenover de gedichte ingang aan de noordzijde. Wij nemen daarom aan dat hier ook een ingang gestaan heeft, die in de 19e eeuw door de meer westelijke vervangen is. Mogelijk dateert deze wijziging in gele steen uit 1809, een jaartal dat men in de windvaan kan lezen.

Blijkens de schetsen van Ad. Mulder was het kruis, waarop de windvaan staat en dat thans nog slechts een simpele kruisvorm heeft, in 1878 rijk versierd met

smeedwerk (afb. 2). De windvaan kan aan een opknapbeurt herinneren van goten en dak, dat in 1878 nog met leien gedekt was. Mogelijk heeft men ook reparaties aan de steunberen verricht, waarna de gehele kerk gesaamd is in een kleur, passend bij de gele steen waarmee de reparatie is uitgevoerd. Men vindt namelijk aan de noordzijde van het koor en op het oudere werk aan de zuidzijde sporen van een dunne bruingeel laag op het metselwerk. De kleurige schildering van de gotische ingang kan gelijktijdig opgehaald zijn en vernieuwd voor zover het de dichting betreft.

Samenvatting

Samenvattend kunnen we constateren dat het kerkje van Blessum van het ge-

DIE TIEN GEBODEN GODTS EXOD 20
 ICK BEN DIE HEERE V GODT DIE V VYT
 EGPTEN LANT GELEYT HEBBE GHY SVLT GEEN
 ANDERE GODEN HEBBEN BENEVEN MI
 GHY SVLT GEEN BEELDEN NCH ENIGE GELYCKENNIS
 MAKEN VAN DAT BOVEN IN DIE HEMEL OFTE ON
 AERDE OFTE ONDER DER WATEREN IS OM D
 GHY SVLT D¹ NAME V²IES GODTS NIET YDELYCK GE
 BRUYCKE: GHY SVLT DEN SABBAT HEYDIGEN
 GHY SVLT VADER ENDE MOER EREN
 GHY SVLT NIET DOOT SLAEN
 GHY SVLT GHEEN OVERSPIL DOEN
 GHY SVLT NIET STELEN GHY SVLT GEEN VALSE
 GETUYGENISSE GEVEN³ TEGEN V⁴IEN NAESTEN
 GHY EN SVLT NIET⁵ BEGEREN V⁶IEN NAESTEN
 HWYF NOCH SYN WYF NOCH SYN KNECHT
 NOCH SYN IONCKWYF NOCH SYN OOS OFTE
 EESEL OFTE ENNECH DINC DAT SYNS IS 1057

9. Een bord uit 1657 met de tien geboden.

bouw uit de 13e eeuw nog veel bewaard
 heeft. De muur aan de Dorpsstraatzijde
 is nog vrijwel ongeschonden. De kern
 van de toren moet eveneens uit die eeuw
 stammen en is blijkens de aanhechting
 van het schip zelfs ouder dan het laat-
 ste. In de toren hangt een 13e/14e-
 eeuwse klok. In de 16e eeuw heeft men
 de ingangen verfraaid, zowel aan de kerk
 als die door de toren.
 Na-reformatorisch zijn de grotere ven-

sters aan de zuidzijde, die in het midden
 van de vorige eeuw van een nieuwe giet-
 ijzeren indeling voorzien zijn, waartoe
 de vensterkoppen afgerond werden. Ten-
 slotte is in 1879 de toren ommanteld en
 ter vervanging van een zadeldak met
 een naaldspits bekroond. Het kerkdak
 werd met pannen belegd.

Nadien is er niet meer dan het hoog-
 nodige onderhoud aan het gebouw ge-
 spendeerd.

De inventaris van de kerk te Blessum

De kerk bezit een eenvoudige, maar stijlvolle inrichting uit de 19e eeuw, bestaande uit de mannen- en vrouwenbanken ter weerszijden van het middenpad, twee overhuifde herenbanken, de halfronde kerkeraadsbanken binnen het doophek, een aantal stoelen en de preekstoel. Aan de trappaal van de preekstoel is de koperen doopschaalhouder met schaal bevestigd. De vier psalmborden zijn wellicht ouder. De kerk is sinds enige jaren in gebruik bij de zgn. E 10-commissie die er regelmatig themadiensten in laat houden. Door allerlei affiches wordt de bezoeker op de noden van kerk en wereld attent gemaakt: Sahel, Vietnam, oecumene, gastarbeiders etc. Deze versiering vormt als zodanig een spiegel van een bepaalde hedendaagse verkondiging in de kerk.

Een belangrijk onderdeel van de inventaris vormen de twee grote tekstborden aan de noordmuur, beide uit 1657. De ene bevat de tien geboden, de andere een herinnering aan de slag bij Boxum (enige kilometers van Blessum) in 1586 (zie art. Santema). De borden zijn lange tijd opgeslagen geweest in het koetshuis van Stania-State te Oenkerk, waar zij in slechte staat verkeerden. Ds. A. Faber heeft ze rond 1950 teruggehaald, waarna Joh. Koster ze heeft gerestaureerd.

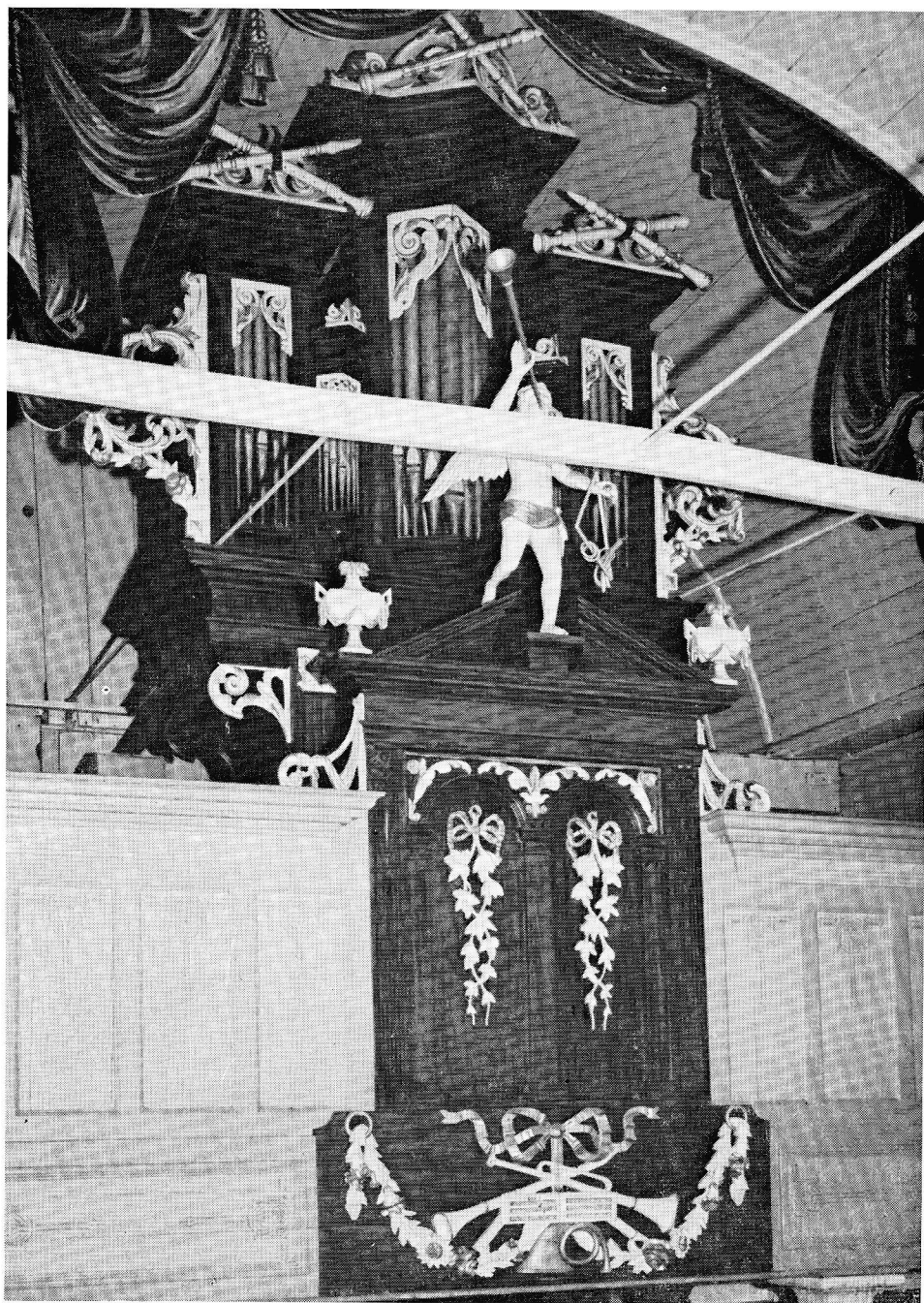
Een ander belangrijk inventarisstuk is het orgel. Men neemt als vrijwel zeker aan dat het is gemaakt door de bekende Friese orgelbouwer Jan Harmens uit Berlikum in het midden van de 17e eeuw. In 1789 werd het orgel hersteld door Joh. Spoorman te Franeker en in 1809 door Van Gruizen te Leeuwarden. Uit de 17e eeuw bleven een aantal registers pijpwerk bewaard, alsmede de

orgelkas. De bekroningen van de kas en een deel der ornamentiek dateren uit de 18e eeuw, waarschijnlijk 1789. Volgens J. Jongepier is de huidige toestand als volgt ⁸⁾: prestant 4 vt; holpijp 8 vt; viool de gamba 8 vt disc.; fluit does 4 vt; quint 3 vt; woudfluit 2 vt; octaaf 2 vt; gamba 8 vt; aangehangen pedaal C-g^o. De achterwand van de kas is gerepareerd met planken, die blauw geschilderd zijn met gouden sterren. Vermoedelijk betreft het hier oude orgelstukken.

De statenbijbel werd in 1643 te Amsterdam gedrukt bij I. P. Wachter, T. Jacobsz en I. F. Stam en Comp. De band is later vernieuwd. Naast deze kanselbijbel bezit de kerk te Blessum gelukkig ook nog een kollektie van 9 bankbijbels, waarvan 6 uit 1846 en 3 uit 1874, alle met 'Kerk van Blessum' op de fraaie band. Helaas zijn in veel kerken deze bijbels na de invoering van de Nieuwe Vertaling verwaarloosd, verrot, weggegooid etc. Voor het gebruik zijn ze niet meer nodig, maar wel vormen ze een onderdeel van de gehele aankleding van het kerkgebouw. Hierbij kunnen dan in Blessum ook nog twee 19e-eeuwse gezangboeken worden genoemd.

Het forse smeedijzeren torenuurwerk dateert waarschijnlijk uit de tweede helft van de 17e eeuw. Het bleef gelukkig geheel intact. De oude middeleeuwse luidklok vertoont geen opschrift.

Tenslotte de grafzerken. D. J. van der Meer heeft deze uitvoerig beschreven ¹⁾. Hij noemt in totaal 17 stenen, waarvan echter 8 onder de houten vloer verborgen zijn en 8 rondzwerfen op verschillende erven. Slechts één steen is te zien. Het is een rode zandstenen zerk met

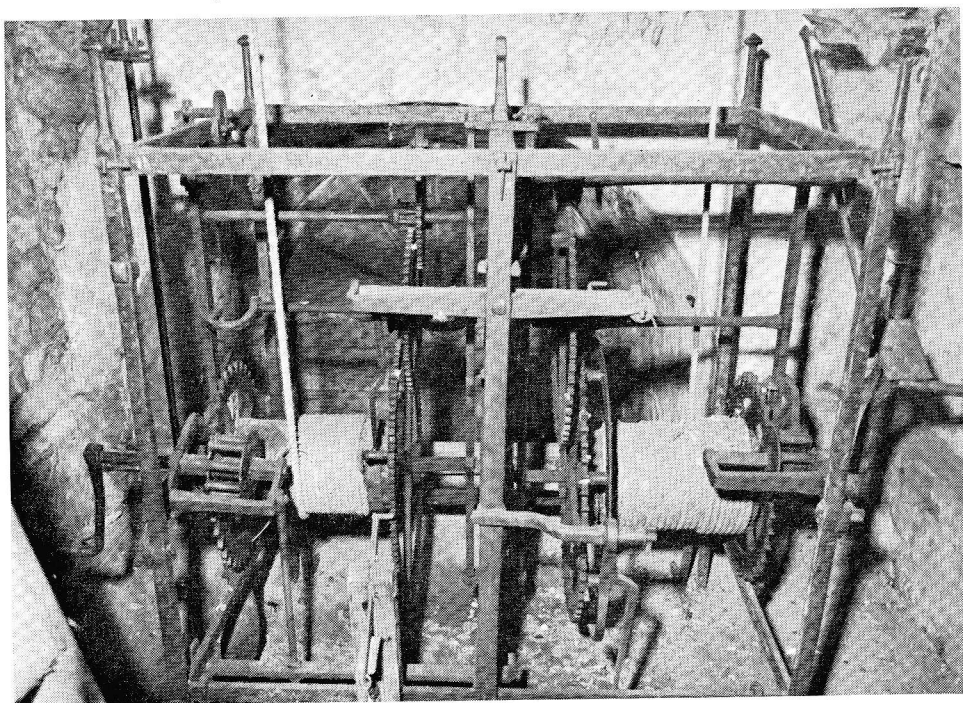

10. Het orgel, dat grotendeels nog uit de 17de eeuw dateert.

een randschrift in fraaie gotische latters en een mannenwapen onder een helmteken. Het is de zerk voor Doca van Rynghen (Ringia of Rinia) uit 1478, waarvan Santema het gehele opschrift geeft. De zerk ligt thans nog in de vloer van de toren, maar zal bij de restauratie een betere plaats krijgen. Bij de zerken die onder de vloer liggen en bij de restauratie weer te voorschijn zullen

komen, is een fraai beeldhouwde grote zerk voor Atke Rijnghen, overleden in 1542. Hij werd in 1551 vervaardigd door de bekende beeldhouwer Benedictus Gerbrandtsz. te Leeuwarden. Van der Meer vermeldt verder nog de opschriften van 19 loden doorkistplaten die in de grafkelders werden gevonden: 16 in 1838 en 3 in 1951. De platen bleven helaas niet bewaard.

11. Het oude smeedijzeren torenuurwerk, waarschijnlijk tweede helft 17de eeuw.

- ¹⁾ D. J. van der Meer: *Grafschriften tussen Flie en Lauwers, deel IV, Menaldumadeel*, Leeuwarden 1959, p. 36-45.
- ²⁾ *Skiednis fan Menameradiel*, Fryske Akademy, Ljouwert 1972.
- ³⁾ M. P. van Buytenen, *Het dekanaat Bolsward annex Utbirdum en Grandivorum*, It Beaken 1955, 84-97.
- ⁴⁾ *Menaldumadeel, inventaris der archieven*, Monumenta Frisica, Fryske archyfrige nr. 20, Fryske Akademy Ljouwert 1971, nrs. 794-795.
- ⁵⁾ Onze dank gaat ook uit naar de familie Koster, die geen moeite te veel was om behulpzaam te zijn bij het bestuderen van het gebouw en de stukken.
- ⁶⁾ Archief Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist.
- ⁷⁾ Zie ook hoofdstuk *De doarpen* door O. Santema in *Skiednis fan Menameradiel*, inzake Blessum op blz. 354 e.v.
- ⁸⁾ J. Jongepier: *Frieslands orgelpracht, I (1500-1800)*, Sneek 1970.